

„Hát így volt”

Színész(nő)-szerep
Próbanapló

Negyedszer próbálok Haraggal. Vagy ötödször? Zúgás, nyomás van a fejemben. Szorongás van bennem. Nem tudom még átadni magam, nem vagyok képes meghallani a partnert. Ma teljesen tehetségtelennek érzem magam.

Hetedik próba után. Egy kicsit már jobban látok, habár még nem tudom jól kifejezni magam. Talán az is a baj nálam, hogy mindjárt így kérte Harag, s ha a színész nem lát, nem tudja magát másképp kifejezni, mint hamisan, teátrálisan. Ugyanis ezeket a szavakat használta rám Harag. Igaza van. Meg kellene szabadulnom a színezésektől, az érzelmességtől. Megszeretni egészen azt, amit (úgy érzem, hogy) akarok csinálni.

Most a szöveget tanulom, bogozom. Ezzel talán előbbre tudok jutni. Itt-ott belemélyedek egyes dolgokba, pl. a Báthory–Anna-jelenetben.¹ Próbálok teljesen megérteni, a humorát is, s hogy mit is akar tulajdonképpen mondani. Nem tudom, hogy sikerül majd a próbán. Nem szabad félnem, akarni kell, és teljesen átadni magam! Élvezni kell azt, amit csinálok!

Nyolcadik próba után. Bizony részemről ez a próba is félszegen indult. Harag meg is mondta, hogy még nem szabadultam fel, tele vagyok gátlással, és hogy fel kell hogy engedjek, ki kell hogy jöjjön belőlem az, amit

Dormán László felvételei

Rövid Eleonóra és Harag György

talán nem is tudom, hogy bennem van, meg hogy nem szabad nagyon akarni (a fölmondási jelenet például), mert általában akkor nem szokott sikerülni.

Arra figyelmeztetett, hogy most már kezdem felfogni a darab első részét, Annát az első részben. Harag: Még jókedvű is!

Koncentráljak, mondta, arra, hogy beleszeret az Úrfiba.² Aztán jön rá, hogy milyen naivan odaadta magát neki, amikor az Úrfi vele félvállról beszél. Az eljegyzés már nem fáj annyira (csak nézelődni akar), inkább az bántja Annát, hogy Vizyné³ csúnyán, gorombán elküldi.

No, itt jön most az a momentum, amit még nem tudok belsőleg megoldani: a fölmondás.

Harag a jelenet indításakor olyan instrukciót adott, hogy most már csak Vizynére kell koncentrálni. Annának nincs senkije. Se Markovics⁴, se a cselédlányok, se Jancsi⁵ (aki pénzzel akarta kifizetni).

² Patikárius János, Vizyék rokona. Venczel Valentin játszotta.

³ Vizy Kornélné, a méltóságos asszony, az ő cselédje Édes Anna. A Kosztolányi Dezső regényét színpadra alkalmazó Harag György szerint a gyilkossággal végződő drámai konfliktus közte és Anna között zajlik. Romhányi Ibi játszotta.

⁴ A cselédszerző, aki Annát kiközvetíti Vizynének. Szilágyi Nándor játszotta.

⁵ Patikárius János, aki elcsábítja, majd elhagyja Annát.

A gondolatok is töredezték bennem. Nem tudom összekötni a dolgokat, nem tudok következtetni, nem látok. Bár Harag arról is felvilágosított, mi az, ami miatt Anna megöli Vizynét.

Nem tudom.

Ma délután, próba után, nagyon sírtam. Fájt, hogy nem tudok felszabadulni, hogy nem úgy dolgoztam, ahogy kellene, hogy egyszerűen tehetetlen vagyok.

Nem tudom, hányadik próba után. Harag egyszer már megdicsért.

- Szépen dolgoztál, Cunyi. Az első rész megvan, azt kell továbbfejleszteni.

A második résztől még mindig félek. Még nem találtam meg, hogyan oldjam meg a fölmondási és a gyilkossági jelenetet.

Harag azt mondja, azután, hogy az Úrfi pénzt ad Annának, egy másik Annának kell bejönnie a színpadra. No, ez nem kell hogy látszon. Nem kell kimutatni. Belülről kell mindennek történnie!!! A szöveg nem fontos, mondta, csak a belső tartalom.

Most döbbenek rá: Vizynétől való félelmem nem eléggé nagy, az iránta érzett gyűlöletem sem.

Harag azt mondta, meg kell találni azt az ingert, ami fölmondásra kényszerít. Figyelembe kell venni Vizyné minden gesztusát velem szemben!

Ma jól ment a jelenet Báthoryval, mindkét jelenet. Harag megdicsért bennünket. Felszabadultabban csináltam. Szeretném, ha Sinkó maradna ebben a szerepben. Sinkó eltörte a sarkát, mankóval próbál. A minap könnyezett, félt, nehogy Harag elvegye tőle a szerepet.⁶

Az első részben még mindig rossz a szabadnap-jelenet. Nem tudok unatkozni a színpadon. Irtó nehéz.

Harag megkért, ne népiesítsem el a dalt. Romhányinak ma sikerült ráharapnia végre. (A monológjára gondolok.) És én? Velem mi lesz?

Harag figyelmeztetett, hogy a mozdulataim balettosak, vigyáznom kell! A hangomra is ügyelni kellene, ne legyen levegős!

Anna ne legyen szép lélek, mondta.

Másnap. (Áramkorlátozások ideje.)

Kétségbeesetten ülök le írni. Áram nincs. Batrilámpa mellett írok. Tegnap gyertyafény mellett. De ez mind nem fontos. Le szeretném írni azt, ami ma történt, de olyan nehezen megy. Félek, hogy magamra haragítottam ma Haragot. Pedig annyira hiszek neki, akarom csinálni, de nem megy és nem megy.

Ma nekem elég jól indult. Jancsival a jelenetek jobban mentek (legalábbis így éreztem), mint eddig. A felmondási jelenetben azonban megint üres voltam, ugyanígy a gyilkossági jelenetben is.

Próba előtt, benn a színházban, leírtam az első és második felvonásban levő jeleneteket, hogy egy átfogó, teljes képet kapjak. Arra próbáltam koncentrálni, hogyan tud eljutni Anna a felmondásig és a gyilkosságig.

Annának, miután Jancsiban csalódott, teljesen meg kell változnia. Ez fontos. A próbán mégsem tudtam eljutni addig a lelkiállapotig, ami felmondásra és gyilkosságra készíteti Annát.

Lement a gyilkossági jelenet is. Megálltunk. Leguggoltam, kétségbeesetten, minden segítséget Haragtól vártam. Éreztem belül, hogy képtelen vagyok magam bármit is tenni, felszabadultan cselekedni. Azt mondtam: én nem látom, hogy jut el Anna a gyilkosságig. Harag erre azt válaszolta, hogy ez baj, mert akkor nem ér semmit az egész. Ha nem vettem észre, hogyan viselkedik velem Vizyné, pl. tetűket keres a hajamban, csúnyán rám szól stb. (nem emlékszem, milyen példákat hozott még föl), akkor nincs értelme az egésznek. Azt is mondta, hogy nem vagyok elég érzékeny, érzelmeim vannak, de ez nem elég. A színpadon nem vagyok érzékeny, nem reagálok, pedig mindenre reagálnom kellene.

- Akkor leszel nagy színésznő, ha ezt tudod, ha ezt megcsinálod - mondta (a két jelenetre gondolt).

Kezdjük újból. Nem ment. Vizyné szemét kellett nézmem. Nem ment. Akkor kérte tőlem, hogy kiabáljak, ordítsak.

- Nem ez kell - mondta -, de hátha így fel tudsz szabadulni.

Én nagyot sóhajtottam, és borzasztóan nehezemre esett belekezdeni. Nem is kezdtem el. Álltam mozdulatlanul.

- Ez így nem megy - mondta.

- Ezeknek a lányoknak nincs próbakultúrájuk. (Gondolom, ezt nem csak rám értette.) Hülyéskedni kell!

- Épp az, hogy itt éppen hülyéskedni nem kell - feleltem.

- Hát anélkül nem megy - mondta -, és egy példát hozott fel, hogyan csinálják Romániában. Próbálkoznak a színészek így is, úgy is, még akkor is, ha tudják, hogy ez nem jó.

Én álltam lecövekelve.

- Na gyerünk! - biztatott.

Megint csak sóhajtottam. Nehéz volt a szívemnek. Neki nem tetszett, láttam. Várta, hogy kezdjek. Csend volt. Mindenki figyelt, senki sem pisszent. Harag várta, hogy kezdjek, nekem pedig egyre jobban gyökeret vert a lábam. A világtást felére csökkentette, hátha felszabadultabb leszek a félhomályban. Először úgy értettem, teljesen sötétet akar. Az már nagyon rosszul esett volna. Pedig tudtam, hogy neki van igaza. Mindent megpróbált. Hiába.

Engem elfogott a sírás. Elindultam a színpalak mögé. Szégyelltem azt, hogy sírok. (Elfogott az „akadémiai” lelkiállapotom. Ott is sírtam, ha valami nem ment. Most ezt akartam elkerülni.) Annyira visszatartottam a zokogást, hogy egy könny sem jött ki a szememből. Fuldokoltam. Egy hang sem tudott volna kijönni a torkomból. Visszafojtott lélegzettel álltam, számra szorítva az abroszt, ami a nyakamban lógott kelléknek.

Harag kiabált: - Most gyere ki, most gyere ki!

Romhányi is kért, mosolygott rám, hogy most kell kimennem. Nem tudtam kimenni. Pedig egyre készültem. De egy hang sem jött volna ki a torkomon. Harag pedig azt kérte tőlem, hogy kiabáljak, ordítsak. Amikor kiléptem, már valamennyire összeszedtem magam.

- Itt van, kijön nekem lenyugodva, pedig az a lelkiállapot kellett volna, amikor nem tud megszólalni - mondta, és nagyon mérges volt.

Ilyennek még nem láttam. Kiment. A próba abbamaradt. Nagyon kétségbe vagyok esve. Akartam, és nem ment. Nem szakadt fel a gát!

Két nap múlva. Tegnap elindult valami a gyilkossági jelenetben. Ma a felmondásjelenetben ismét lebénultam. Harag azt tanácsolta, ne aludjak egy éjszaka.

Meg kell találnom magamban azt a belső ingert, ami Anna és Jancsi jeleneteiben nevetésre késztet, hogy ne legyek hamis!

Nincs kedvem írni. Nyomott vagyok.

Az éjszakát kibírtam, de hajnalban már elálmosodtam, lefeküdtem.

Muszáj volt.

FONTOS⁷

- Érezzem a saját nevemnek az Édes Annát!

- Nehéz legyen megmutatni a fogaimat! (Mert ez már mégiscsak sok.)

- Szégyelljem el magam, hogy nagyságos asszonyt mondtam méltóságos helyett!

- Csak minél kevesebbet szóljon Markovics, csak ne védje, hogy itt maradjak(?). Ahogy beszél, már érzem, hogy itt hagy. Szinte hadarom: „Köszönöm, méltóságos asszony” - aztán gyorsan Markovicshoz fordulok: „Én nem maradok itten, Markovics úr.”

⁷ A napló menetét olykor lényegesnek tartott tudnivalók jegyzéke szakítja meg, amelyek azonban szerves részei a naplónak, ezeket vonallal választottuk el a főszövegtől.

- Vizyné kérdezi, mi az édesapám foglalkozása. Az én gondolatom nem ott jár, Markovicsnál jár még, bánt, hogy nem hallgat meg, félek, hogy itt hagy, és én nem akarok itt maradni. Ezért úgy is felelgetek Vizynének, mintha semmi közöm sem lenne hozzá, egy icipicit dacosan visszafelelelően.

- Szinte ellenkezve felelek: Nincs!⁸ (Szeretóm) De ebben szégyenérzet is legyen!

- Vízióm után (egy pillanatra elvarázsol a ház) jön a méltóságos asszony. Átkarol! Nem bírom az ölelését, a hideg húsát, a háját, a rám nehezedő idegen testet. Ettől az egész furcsa viselkedésétől menekülök.

- Amikor már lefeküdtem, megint jön. Jönnek mind a ketten. Ellenőriznek. Olyan fönt vannak ezek, nagyok, idegenek. Csak meghúzhatom magam. Meg kell húzni magam. Harag egyszer azt mondta Annára: Szeretné magát összehúzni annyira, hogy ne látsszon.

- Elmennek, föllélegzek valamennyire, de nem tudok nyugodt maradni, sem aludni. Régi emlékek (általában szépre gondol ilyenkor az ember, olyanra, ami megfoghatatlan, elérhetetlen) is feljönnek bennem. Ez olykor még síráshoz is vezet.

- A dalt is töredeazve énekli, fájdalmasan:

*El is jött az édesanyám,
Sírva-ríva borút reám.
Sírhatsz anyám jajszóval is,
Egy fiad vót, rab lett az is.
El is jött az édesanyám... (és kész).⁹*

(Ide vonatkozó bejegyzés a napló egy másik helyéről: A dalt Harag választotta... Harag arra kért, hanglejtések nélkül énekeljem, kissé elnyújtva, eltérően a lemeztől, vagyis ne népiesítsem el.)

- Viszem a kalácsot, de irtó lámpalázban. Mosolygok, de ezt csak magamra erőltetem. Feszélyezve érzem magam a vendégektől is, mert mindenki engem néz. Mustrál.

A méltóságos asszony csak azért szól olyan kedvesen - Anna, hozza csak ide -, mert vendégei vannak.

- Ez a magáé, kínál egy süteményt, s meg akar alázni, ahogy a többiekre néz. - Mi az, nem szereti? - kérdezi. - Nem szeretem - felelem keményen. - Akkor kimehet - válaszol ugyanígy. - Ki lettem dobva. Ezt szégyelljem is a többiek (vendégek) előtt.

⁸ A szöveggönyv szerint Anna csak a fejével int, nem szóval felel.

⁹ Anna dala: „Ha felmegyek Kolozsvárra / egyenest a fellegvárba. / Ott látok sok urat ülni, / akik el fognak ítélni. // Rám is nyomnak egypár évet, / szabadulnék, de nem lehet. / Írtam az édesanyámnak, / küldjön párnát rab fiának. // El is jött az édesanyám, / sírva-ríva borút reám. / Sírhatsz anyám jajszóval is, / egy fiad vót, rab lett az is.” - A dalt Anna csak részleteiben, egy-egy versszakot énekel, felváltva, „nem pedig elejétől végig”.

- Drumáné megszégyenít. Miután kiment, énekelnem kell, hogy elfelejtsem, és pedig erőteljesen, gyorsan, keményen, ugrálva rá, táncolva. (A dal első versszakát.)

- Szabadnap. Megjelenik az Úrfi. Felém nyújtja a kezét.

Harag: - Nem tudod, hogy mit akar!

Ez az Úrfi fura, jóképű, szimpatikus. Végre egy kis élet ebben a házban.

Később. Egyik nap félrehívott Harag, s azt mondta: - Annának el kell képzelned a múltját és a jelenlegi helyzetét.

- Már foglalkoztam ezzel - mondtam.¹⁰

S ahogy lenéztem a cipőjére, egy nagy darab odaszáradt fogkrémcsíkot láttam rajta. Ez nekem nagyon szimpatikus volt, de nem mertem nevetni. Amikor egyszer a hátsómba rúgott próbán, hogy megszégyenítsen és megalázzon, akkor én nevettem. Ez persze nem tetszett neki, ugyanis nem érte el vele a várt hatást. De hát mit tehettem egyebet, akkor is éppen szimpatikusnak találtam.

Egyébként előre figyelmeztetett, hogy a próbák alatt gromba lesz velem, kiabálni fog rám. Mindent el fog követni, hogy kihozza belőlem Édes Annát. Megkérdezte tőlem, hogy ezt vállalom-e.

- Igen - feleltem -, VÁLLALOM!

Olyanokat mondott, hogy:

- ...lusta vagy, nagyon lusta vagy!, és rám düllesztette a szemét. Éreztem, hogy valamennyire igaza van.

- Nem sírni kell! (Mert sírtam.) Most ilyen hangulatban vagy, ilyen hangulatban kéne hogy legyél már próba előtt, te pedig próba előtt egészen nyugodt vagy.

- Nem tudsz koncentrálni! Ha felhúzlak, akkor tudod megcsinálni. Különben üres, csak felmondod, pedig benned van. Néha olyan dolgokat csinál (mondta a kollégáknak), hogy csak ámulok.

- Ezt egy érettebb színész két nap alatt megcsinálná. (Valaki mondta, hogy én is meg fogom csinálni.) - Tudom, hogy megcsinálja, de nekem most kell! Most kell! (A fölmondás- és a gyilkosságjelenetre gondolt.)

- Mint egy amatőr! Ez amatőrizmus! Egy profi színész ezt nem engedheti meg magának!

(Arra gondolt, hogy mindig koncentrálnak kell lenni. Nem szabad lazítani, hangulatoktól függően játszani; ez olyan, mint a matematika. Arra gondolhatott, hogy nem fölmondani a szöveget, hanem teljesen átélni, szeretni Anna szerepét.)

¹⁰ A színészről őt lapon jellemzi Annát, illetve vizsgálja Anna és Vizyné viszonyát, utalva olykor a színészi gesztusokra is.

- Eddig csak kis könnyed szerepeket játszottál, kis semmiket. (Így valahogy mondta.)
- Egy kicsit a fejedbe szállt a dicsőség még ott az elején. (A *Cseresznyés kertre*¹¹ gondolhattott.)
- Nem történt még meg velem semmi, á dehog, nem élt még át semmit! (Ha tudná.)
- Ha nem tudnám, hogy képes vagy rá, nem ordítanék.
- Egy színésznek fel kell találnia magát. Ő maga meg kell hogy tudja oldani a feladatát. (A késre gondolt, nem tudtam hogy kézbe venni.)
- Holnap már kész kell hogy legyen, jó kell hogy legyen!

Szombat. Két nap van még a bemutatóig. Sikerült végigvinnem Annát az egész darabban. Végre megszületett. Megszületett a felmondás, megszületett a gyilkosság. Harag instrukciójától indult meg bennem, amit a pénteki próbán adott. A felmondási jelenetben visszatartott dühtől (és kétségbeesett belenyugvásból) lett világos a gyilkossági jelenet is, hogy a bennem egyre fokozódó gyűlölet Vizyné iránt késztet rá. Felrovnom neki a velem szembeni tetteit, már nem félek tőle. Amikor verni akar, nem tudom fékezni magam, már nem felelek magamért. Mondom is neki: „Hozzám ne érjen a méltósága, hozzám ne érjen, mert...” (Meg is fojthatom, olyan állapotban vagyok, minden felgyülemlett bennem.) Elég még csak egy sértő szó, s a kést már a tenyeremben érzem; visszaút nincs.

Harag boldog volt.

- Én befejeztem a munkát - mondta.

Este Pásthýéknál¹² vacsoráztunk.

Vasárnap. Szégyeltem ezt a próbát. Teljesen elfelejtettem és elveszítettem Annát. Közönség előtt játszottunk. Tele voltam grimaszokkal. Játszottam. Mutattam, milyen Anna, ez az igazság. Túlfokoztam mindent. Nem ismertek rám. Harag megijedt. Le is szidott. Úgy szépen, de rendesen. Még nem tudom, mi az orvossága a bajomnak. (Vicsek¹³ is nézte a próbát.)

BEMUTATÓ

(Szorongásban telt el az egész nap. Gyalog mentem be a színházba, hogy frissebb legyek, magamhoz térjek.)

Azt hittem, ha a felesleges grimaszokat és felesleges mozdulatokat kihagyom, meggyógyulok. De nem.

¹¹ A színész nő a Harag rendezte Cseresznyés kertben főiskolásként Dunyasát alakította.

¹² Pásthý Mátýás, az Újvidéki Színház színésze. Több Harag-rendezésben játszott. Az Édes Annában Druma Mózes szerepét játszotta.

¹³ Vicsek Károly akkor a tévé rendezője, később a színház igazgatója.

- Tudod, mit kell csinálni? - ezzel fogadott Harag.

A tükörben beszélgettünk, készültem.

- Tudom - feleltem.

- Dehogyis tudod - vágott vissza.

Megint elszégyelltem magam. Pedig segíteni akart.

- Nem kell mutatni, hogy mit tudsz! Épp az ellenkezőjét! - mondta. - Nem kell ez sem - s mutatta a tegnapi erős grimaszaimat. - Inkább visszafelé vinni. Egyszerű legyen. Próbáld Anna helyébe képzelni magad. Csak nyugodtan - mondta, és kiment az öltözőből.

Ez megfogott. Tehát már izgulnom sem kell. Nem kell megmutatni a közönségnek, hogy mit tudok.

A próbák jutottak eszembe. Anna kezdett visszajönni bennem. Az a koncentrátság és egyszerűség, ami akkor bennem volt. Az a „nem tartozom senkihez”, az „aki nem akar látszani”.

Jól ment az első rész.

Harag indulás előtt fejemre tette a kezét: - Úgy, csak koncentrálj - mondta.

A színpalack mögött ültem és koncentráltam.

A második felvonás is jól indult. Az összeesés után éreztem, hogy hamis vagyok. Ez kikököntetett.

Azután a második Báthory-jelenet sem ment úgy, ahogy kellett volna. Itt már elvesztettem a fonalat. A „kérdőre vonás”-jelenetben sem voltam valami jó. Nem éreztem eléggé a súlyát. A felmondás gyengén indult, de összeszedtem magam úgy, hogy a gyilkosságot épp hogy véghez tudtam vinni.

Hát így volt.

Nem vagyok megelégedve. Nem tudtam végig kitartani.

Gratuláltak. Dicsértek. (Drašković¹⁴, Lengyelországból Jerzy¹⁵ [rendező], és még ketten, a magyarországi nagykövet és felesége virággal köszöntöttek stb.)

Előadás után az öltöző felé tartottam, Harag a lépcsőkön állt. Átkaroltam a nyakát, most először, és megpuszítottam. Olyan szeretetet éreztem iránta és olyan hálát, mint még senki iránt.

- Jól van - mondta.

Igen, jó volt, de nem olyan jó, mint amilyennek kellett volna hogy legyen, amilyent ő elvárt tőlem. Biztosan érezte ezt (még kintről is, a hangszórókból, vagy itt-ott be-bekukkantott, vagy a világosítótól nézte, nem tudom), mert ő mindent tud és mindent megérez. Olyan kellett

¹⁴ Boro Drašković rendező, az újvidéki Művészeti Akadémia tanára

¹⁵ Valószínűleg Jerzy Jarocki lengyel rendező, aki Újvidéken a Szerb Nemzeti Színházban vagy Belgrádban dolgozott ekkortájt.

volna hogy legyen, mint a MATEMATIKA, olyan pontos kellett volna hogy legyen!

Másnap. Búcsúzás.

Harag: AZTÁN JÓ LEGYÉL NEKEM!

Megöleltük egymást. Jól átszorítottam, könnyezni kezdtem, pedig nem akartam, hogy lássa, hogy fáj a búcsúzás.

Elment. Most nekem folytatni kell...!!!

Még utólag odavetettem, hogy köszönöm. Mert a szívemben csak ez van: hála és köszönet.

Jó leszek!

Továbbra is úgy kell dolgozni, mintha itt lenne és figyelné, hogy mit csinálok. Olyan kell legyen, mint a matematika! Nincs lazítás, amatőrizmus, professzionalizmus van! Professzionális munka!

VISSZAEMLÉKEZÉS¹⁶

A bemutató második felvonása előtt ezt mondta:

- Eddig jó volt. Most vigyázz, hogy ne sajnáld magad, ne legyél szentimentális, kemény legyél! Most már lovon vagy, igaz?

(Mivelhogy az első felvonás jól ment.)

A második felvonás közben bejött a színpad mögé és biztatott:

- Most nyomd meg, most nyomd meg!

Nem izgulhatott, pedig én már éreztem, hogy elveszítettem a vonalat valamennyire, és nagyon akartam, hogy tudjak koncentrálni... De nem ment...

Harag mondta egyszer: Nem szabad nagyon akarni, általában akkor nem sikerül! Bemutató előtt azt is mondta, hogy vigyázzak a kiejtésre, a dikcióra. Még előbb: azért van a próba, hogy próbáljunk, nem azért, hogy előadást játsszunk.

Első előadás Harag nélkül: lámpalázban!

Nem szabad megengednem, hogy az utolsó napra és percekre hagyjam a felkészülést... Komolytalanul fogtam fel ezt az előadást... nem koncentráltam be eléggé.

Komolyabban kellett volna venni, hogy Harag nincs többé, hogy magam maradtam, magamra kell támaszkodnom. Előadás előtt sírtam. Harag hiányzott.

Egész előadás előtt nyomott voltam, siralmas helyzetben éreztem magam, és nehezen birkóztam meg a szereppel. Már szomorúan is indí-

¹⁶ A próbanaplóhoz később írt fejezet, amely azonban szerves része a naplónak, lévén hogy az előadás és a szerep további sorsáról, alakulásáról tudósít.

tottam. Az első felvonást szomorú hangulatban játszottam. Istenem, mekkora hiba. Elvesztettem az erőmet.

Az előadásban sajnáltam magam, hol koncentráltam, hol nem, éreztem a közönséget, bármennyire is nem akartam. Előre tudtam, mit kérdeznek majd tőlem a partnereim. Förtelem! Nem éreztem Annát! Hajtottam magam: „muszáj, hogy sikerüljön”, ahelyett, hogy a belső tartalmakra figyeltem volna.

El kell engednem magam! Még mindig foglalkozni kell a szereppel¹⁷:

- Elengedni magam a szabadnapban!

- Végig koncentrálni a Báthory-jelenetben!

- A szerelmi jelenetben egészen naivnak lenni! Alsóbbrendűségi érzés. Elengedni magam, hogy átfogjon a szerelem érzése, egészen naivan. Szerelmes lettem!!!

- Észrevenni (belülről jöjjön), hogy Vizyné les.

- A cselédszerzőnél vigyázni, nem felvinni a hangomat! Ne szirénázzak!

- A „gyilkosság”-ban is keményen, nem vagyok szomorú, és ne sajnáljam magam!

- A tett után sem szomorú!

- Mint a gép! (Így mondta Harag.) Kiégett, kifáradt lelkiállapot.

- A kérdésekre nem szabad visszafelelni. Kérdeznek tőlem, meghal-
lom, aztán azt mindjárt elfelejtem, távoli lesz, magamnak beszélek, ma-
gammal beszélek.

- Komoly, száraz, erős.

- Általában belülről jobban lereagálni Vizyné alakját, megjelenését, fellépését, egész ottlétét, és mindezt összekötni, végigvezetni magam-
ban!!!

Harmadik előadás - dekoncentrált.

Az egész előadásnak nem volt ritmusa. Egyedül talán a 2. Báthory-
jelenet ment jól.

Nem szerettem eléggé Anna szerepét. Ismét éreztem a közönséget. Elveszttem. Amatőrizmus!!!

Valentin¹⁸ minden előadásra valamit ront. Szóltam neki, kértem, hogy vigyázzon. Így felelt: Hallgass, te zöldfülű!

Előadás után Soltissal¹⁹ beszélgettem. Ilyeneket mondott:

- A színész önmagának bizonyítson.

- Sok tehetséges színész azért nem nagy színész, mert nem tudja végigvinni a szerepét.

¹⁷ Az alábbiakban a szerep „életben tartása” szempontjából fontos mozzanatokat sorolja fel.

¹⁸ Venczel Valentin, Patikárius János alakítója.

¹⁹ Soltis Lajos, színész/rendező, az Édes Annában Moviszter alakítója.

- Figyeld az Ibit.²⁰ Ha az első szót hamisan mondja ki, a második már biztos, hogy nem az.

Negyedik előadás. (Már később írom.)

Az első felvonás jól ment, a második gyengén.

Aztán egy darabig még botladoztam, de ahogy Harag mondta: Nóri fejlődni fog.

Az *Édes Anna* hatvannégy előadást ért meg hét év alatt. 19..²¹ Romhányi és én díjat kaptunk a vajdasági színházak találkozásán (hol?).

Harag bemutató után egyszer látta az előadást, ezen a találkozón. Előtte próbáltunk. Tulajdonképpen beugró próba volt. Látta a tévéfelvételt is Németh Árpád rendezésében.

Nekem azt mondta:

- Jó voltál, csak a gyilkosság előtt erős grimasz volt az arcomon.

Utolsó előadásunkat Kolozsváron játszottuk.²² Harag szülőföldjén. Már nem érthette meg. Két előadást játszottunk. Első nap tizenegy és fél perces tapsot kaptunk, második nap tízperceset.

Nagyon komolyan vettem a szerepet. Harag egy életre megtanított, és ebből soha semmit nem szabad elfelejteni. Harag bennem is tovább él.

Ami a szerepeimet illeti, ma is sokszor nehézségekkel küszködöm.

Ha a színésznek nincs, ki segítsen, és nem tud erősen önmagára támaszkodni, elveszik.

JEGYZET

Az előbbi lapokon az *Édes Anna* című újvidéki előadás címszereplőjének, S. Rövid Eleonóranak a próbafolyamatról, pontosabban saját szerepének megformálásáról írt s közlésre engedélyezett (amiért köszönettel tartozunk) naplójegyzetei olvashatók.

Kosztolányi Dezső *Édes Anna* című regényét az Újvidéki Színház Harag György (1925-1985) dramatizálásában és rendezésében 1983. december 19-én mutatta be. (A dramatizálás megjelent az *Újvidéki Színház húsz éve* című kiadványban. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994, 96-117. o.) A rendező munkatársai a díszlet- és jelmeztervező Doina Levinta (Bukarest) és Lengyel Gábor (Újvidék) zeneszerző voltak. Színészek: Rövid Eleonóra (*Édes Anna*), Romhányi Ibi (*Vizyné*), Fischer

²⁰ Romhányi Ibi, *Vizyné* alakítója.

²¹ 1984-ben volt Versecen.

²² 1990-ben volt. Abban az évben Zalaegerszegen, Kaposváron, Siófokon, Szolnokon és Szegeden is vendégszerepelt a színház az *Édes Annával*.

Károly (Vizy Kornél), Soltis Lajos (Dr. Moviszter Miklós), N. Kiss Júlia (Moviszterné), Pásthy Mátyás (Druma Mózes), Ladik Katalin (Drumáné), Venczel Valentin (Patikárius János), Stevan Šalajić (Ficsor), Mak Ferenczi Ilona (Ficsorné), Ferenczi Jenő (Báthory), Banka Livia f. h. (Etel), Ábrahám Irén (Drumáék cselédje), Gyenes Zita f. h. (Katica), Bicskei Elizabeta f. h. (Tatár Ilonka), Szilágyi Nándor (Markovics).

A naplót 20x14 cm méretű, kemény fedőlapú, piros színű kockás füzet tartalmazza. Az itt közölt részletek mellett a füzet első tizenhárom oldalán „A regényből kivett, ANNÁRA vonatkozó fontos részek” olvashatók, ezek a regényből kimásolt párbeszédtöredékek, írói megjegyzések a szereppel való ismerkedést szolgálták, amint erre Anna jellemzésére utaló, külön kiemelt fogalmak jegyzékéből is következtetni lehet. A regényt olvasó színész szerint Édes Anna „kötelességtudó, áldozatkész, ernyedetlen (kitartó?), jóságos, együgyű (naiv?), példásan derék, példátlanul igénytelen”. A napló bizonyos szavait, szókapcsolatait, mondatait aláhúzta a színész, az itt közreadott szöveg ebben nem követi az eredetit. Ugyanakkor áttekinthetőség céljából párbeszédes formára változtattuk a napló folyamatos közléseit, illetve kihagytunk néhány olyan részletet, amelyek a kívülálló számára nehezebben érthetőek, és nincs kellő hangulati értékük sem. S kihagytuk azt a kétlapnyi részt is, amelyen a színész leírja az egyes jeleneteket, s ezeket – utólagosan – egy-két szavas bejegyzésekkel, kommentárokkal egészít ki, pontosít (pl. „elájulás – még betegnek sem szabad lenni ebben a házban”, „kérdőre vonás – meg se hallgat”, „mennek a lakodalmassok – elküld, mint egy utolsó kutyát” vagy „ünnepi ebéd – igazságtalan, szívtelen, embertelen” stb.).

Az apró szükséges módosítások ellenére is igyekeztünk maximálisan megőrizni a szöveg autentikusságát, nevezetesen azt a jellegét, hogy nem a nyilvánosság számára, hanem magánhasználatra készült. Semmiképpen sem kell irodalmi szövegnek tekinteni, de kétségtelenül olyan értékes dokumentum, amely egyfelől bemutatja, hogyan formálódott, mennyi vajúdással született meg egy remek színészi teljesítmény, melyről a magyar és a szerb kritika is elismeréssel írt, másfelől pedig némi betekintést nyerünk a rendező és színész közös alkotási folyamatába, illetve részben megismerhetjük Harag György rendezői munkáját. (GL)